

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

Güvenlik Bilimleri Dergisi, 2. Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı (İstihbarat ve Güvenlik), 1-14 doi:10.28956/gbd.1009411

Gendarmerie and Coast Guard Academy

Institute of Security Sciences

Journal of Security Sciences, The Special Issue of the 2nd International Security Congress (Intelligence & Security), 1-14, doi:10.28956/gbd.1009411

Makale Türü ve Başlığı / Article Type and Title

Konferans Bildirisi / Conference Paper

İstihbarat ve Güvenlik Çalışmalarında Sosyal Bilimlerin Yeri ve Önemi

The Place and Importance of Social Sciences in Intelligence and Security Studies

Yazar(lar) / Writer(s)

1- Emrah ÖZDEMİR. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, eozdemir2002@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8125-6486

2- Mehmet KAHYA. J. Yb. Dr., JSGA, mehmetkahya@jandarma.gov.tr, ORCID: 0000-0002-1455-3744.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

-Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

-Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur

-Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

-23-25 Eylül 2021 tarihlerinde Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi'nde icra edilen 2. Uluslararası Güvenlik Kongresi'nde sunulan tebliğin genişletilmiş halidir.

Bu makale Turnitin tarafından kontrol edilmiştir.

This article was checked by Turnitin.

Makale Geliş Tarihi / First Received : 14.10.2021

Makale Kabul Tarihi / Accepted : 08.12.2021

Atf Bilgisi / Citation:

Özdemir, E. ve Kahya, M. (2021). İstihbarat ve Güvenlik Çalışmalarında Sosyal Bilimlerin Yeri ve Önemi. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 2. Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı (İstihbarat ve Güvenlik), ss.1-14, doi:10.28956/gbd.1009411

İSTİHBARAT VE GÜVENLİK ÇALIŞMALARINDA SOSYAL BİLİMLERİN YERİ VE ÖNEMİ

Öz

Bu çalışmada istihbarat ve güvenlik çalışmaları içerisinde teknolojik gelişmeler ve inovasyonun artan önemi ile birlikte sosyal bilimlerin nasıl bir rol oynadığı ve bu süreçte sosyal bilimlere ne şekilde ihtiyaç duyulduğunun ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu gerekliliği ortaya koymak adına mevcut literatürün incelenmesini müteakip güvenlik ve istihbarat alanının başta gelen ülkeleri ve istihbarat yapılanmaları üzerinden örnek olay incelemeleri yapılmaktadır. Ek olarak sosyal bilimlerin alandaki yerini görebilmek adına farklı ülkelerin istihbarat eğitimleri ve akademik programları üzerinden bir karşılaştırmaya da yer verilmektedir. Örnek olayların analizinde kullanılan materyaller ise akademik çalışmalar, resmî raporlar, kişisel demeçler, basın ve yayın organları üzerinden yapılan açıklama ve beyanlardan oluşmaktadır. Bu analiz doğrultusunda ulaşılan sonuç; teknolojik imkânlar ve mevcut sistemlerin yeniden organize edilmesine dayanan inovasyon kavramlarının güvenlik ve istihbarat çalışmalarının birer parçası olmakla birlikte sosyal bilimlerin de süreçte göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğudur.

Anahtar Kelimeler: *İstihbarat Çalışmaları, Güvenlik Çalışmaları, Sosyal Bilimler, Kültürel İstihbarat, Kolluk İstihbaratı*

THE PLACE AND IMPORTANCE OF SOCIAL SCIENCES IN INTELLIGENCE AND SECURITY STUDIES

Abstract

In this study, it is aimed to reveal how social sciences play a role and how they are needed in processes with the increasing importance of technological developments and innovation in intelligence and security studies. In order to reveal this necessity, following the review of the current literature, case studies are carried out on the leading countries in the field of security and intelligence and their intelligence structures. In addition, in order to see the place of social sciences in the field, a comparison is made over the intelligence education and academic programs of different countries. The materials used in the analysis of case studies consist of academic studies, official reports, personal statements, and statements made through the press and media organs. The result reached in this analysis shows that not only the concept of innovation that is based on technological possibilities and reorganization of existing systems is a part of security and intelligence studies, but also social sciences are too important to be ignored in the process.

Keywords: *Intelligence Studies, Security Studies, Social Sciences, Cultural Intelligence, Law Enforcement Intelligence*

GİRİŞ

İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları, her ne kadar teknik birer alan olarak görülseler de özellikle son yıllarda ortaya konan akademik çabaların sonucunda teorik altyapıları olan birer alt disiplin olarak şekillenmişlerdir. Güvenlik Çalışmaları alanı uzun bir geçmişe sahip olsa da özellikle 1990'lar sonrasında bireysel güvenlikten küresel güvenliğe uzanan geniş bir yelpazeyi kapsayan bir anlayışa kavuşmuştur (Collins, 2017, ss. 1-4). Güvenlik kavramının temelinde her tür korkudan uzak olma düşüncesi bulunmaktadır. Bu nedenle bireyler ve devletler üzerinde neyin ya da hangi tehditlerin korku yaratabileceğinin bilinmesi oldukça önemlidir. Özellikle stratejik seviyede karar mekanizmaları açısından güvenlik konularında net ve doğru kararlar alabilmek için karşılaşılan durumun tüm açıklığı ile görülebiliyor ve anlaşılabilir olması gerekir. Çoğu zaman bir sis perdesi içerisinde ilerlemeye çalışan karar vericilerin bu anlamdaki en önemli desteği, bilinmeyeni bilinir ve görünmeyeni görünür kılmak amacıyla olan istihbarat faaliyetleridir.

Güvenlik ve İstihbarat kavramları arasındaki bu sıkı ilişkinin önemi, değişen tehdit algılamaları ve karmaşıklaşan uluslararası ilişkilerin doğası karşısında daha da iyi anlaşılabilir. İstihbarat tarihi; genel itibarıyla ülkelerin ulusal güvenlik politikaları doğrultusunda doğru bilgiyi, doğru zamanda ulaştırma çabasında olan kurum ve kişilerden söz etmektedir. Bu kurum ve kişilerin çabalarının odağında, ilk dönemlerde insan istihbaratı ve açık kaynak istihbaratının önemli birer kavram olarak algılandığı düşünülmektedir (Özdemir, 2020, s. 237). İlerleyen dönemlerde teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve değişen güvenlik çevresi doğrultusunda yapay zekâ, sensör teknolojileri, insansız hava araçları ve internetin baş döndürücü dünyasının da tartışma ve değerlendirmelere dâhil edildiği teknolojik bir yaklaşım egemen olmuştur (Herman, 2003).

Geliştirilen bu teknolojiler doğrultusunda değişen güvenlik ve savunma literatürü ile birlikte istihbarat çalışmaları alanı da ciddi değişimler geçirmiştir. İnsansız hava araçları, istihbarat uçakları, teknik takip imkânları, siber güvenlik ve büyük verilerin çözümlenmesini kolaylaştıran yapay zekâ uygulamaları istihbarat çalışmalarında en çok üzerinde durulan konu başlıkları hâline gelmiştir (Jensen, McElreath ve Graves, 2013, s. 321). Ancak alanın bu kadar elektronikleşmesinin ve insansızlaştırılmasının, mekanikleşen bir tutumu beraberinde getirerek insan ve toplum kavramlarını ikinci plana itmiş olduğu ifade edilebilir. Oysaki gerek toplama gayretleri esnasında gerekse analiz aşamasında istihbaratın oluşturulması, güvenlik tehditlerinin daha net ortaya konulabilmesi mekanik ve elektronik süreçlerin çok ötesinde bir kavrama kapasitesini ve imkânını gerektirmektedir. Bu gerekliliğin giderilmesi adına İstihbarat Çalışmalarının tarihsel gelişiminde sosyoloji, sosyal antropoloji, siyaset bilimi, yönetim, ekonomi politik, psikoloji, coğrafya ve tarih gibi birçok sosyal bilim dalı önemli fonksiyonları yerine getirmiştir (Gill ve Phythian, 2016, s. 7). Etki ve ilgi alanında bulunan bir coğrafi bölge ya da şahıs ile ilgili yapılacak her tür

planlama ve değerlendirmede sosyokültürel özellikler, toplumsal yapı, karakter özellikleri gibi farklı alanlara da odaklanılması elzemdir (Patton, 2010, s. 5). Benzer şekilde güvenlik algılamalarının ortaya konmasında da bu tür farklı alanların önemli etkisi olduğu ifade edilebilir.

Bu çalışmada, İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları içerisinde teknolojik gelişmeler ve inovasyonun artan önemi yanında sosyal bilimlerin de önemli katkısının bulunduğu ve mutlaka süreçlere dâhil edilmesi gerektiği düşüncesinden yola çıkılmıştır. Bu gerekliliği ve ihtiyacı ortaya koymak adına mevcut literatür incelenmeyi müteakip güvenlik ve istihbarat alanının başta gelen ülkeleri ve istihbarat yapılanmaları üzerinden örnek olay incelemeleri yapılacaktır. Yine sosyal bilimlerin alandaki yerini görebilmek adına farklı ülkelerin eğitim programları üzerinden bir karşılaştırmaya da gidilecektir. Örnek olayların analizinde kullanılan materyaller ise akademik çalışmalar, resmî raporlar, kişisel demeçler, basın ve yayın organları üzerinden yapılan açıklama ve beyanlardır.

1. AKADEMİK BİRER ALT ALAN OLARAK İSTİHBARAT VE GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

Akademik disiplin kavramı, en genel anlamıyla spesifik bir alanda uzmanlaşma ve analitik bilgi üretimi anlamına gelmektedir. Bu anlamda belirlenen bu spesifik alanın, kendi uzmanları, teorik çerçevesi ve bilgi birikimi oluşmakta ve bir takım temel özellikleri ile diğer alanlardan ayrılan bir topluluk olarak ortaya çıkmaktadır (Vogt, 2013, s. 50). Bu faaliyetlerin yürütüldüğü ve bu toplulukların vücut bulduğu mekânlar ise genel itibarıyla yükseköğretim kurumları olmaktadır. Günlük hayatta sürdürülen faaliyetler için uzman yetiştirme amacının yanında akademik bilgi üretimi, bilginin kullanımı ve bilginin araştırılması da akademik disiplin kavramı açısından oldukça önemli süreçlerdir. Bir akademik disiplinin en temel özellikleri; bilimsel bir amaç, bilgi birikimi, teorik bakış açıları ve konseptler, kendine has terminoloji ve teknik bir dil, araştırma metodu ve kurumsallaşmış bir yapı olarak sıralanabilir. Bu özellikler doğrultusunda güncel akademik disiplinlerin ortaya çıkışı 19.yüzyıla kadar uzanmaktadır (Değirmenci, 2011, s. 74). Rasyonel aklın ön planda tutulduğu bakış açısına göre pozitif ilimler daha saygın bir yer edinirken beşerî ve sosyal bilimler alanı bu ilk dönemlerde biraz daha geri planda kalmıştır. Bilime teknik bir alan ve somut bir ürün ortaya koyan bir üretim süreci olarak bakmak, sosyal bilimlerin temel kavramlarını göz ardı etmek anlamına gelmektedir.

Ancak zaman içerisinde bu rasyonel bakış açısının bilimsel araştırmalar için yeterli bir çerçeve çizemediği görüldüğünde farklı bakış açılarına imkân tanıyan yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin inşacılık yaklaşımı özellikle sosyal bilimler alanında doğru bilgi tanımını yapıya ve kişiye göre değişebilecek esneklikte sunmayı amaçlar. Bu nedenle doğruyu tanımlayabilmek adına öncelikle yapıyı ya da kişiyi anlamının gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Rumelili, 2014, ss. 151-174). Uluslararası ilişkiler disiplininin gelişimi de

benzer bir süreci takip etmiştir. Disiplin, uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı ve güç üzerine odaklanan realist bakış açısı üzerine inşa edilmiş ve özellikle Soğuk Savaş döneminde bu realist bakış açısı gerek akademiye gerekse uygulama alanına hâkim olmuştur. Eleştirel bakış açılarının ortaya çıkışı ile uluslararası ilişkilerde devletlerin tek aktör oldukları, ilişkilerin güç üzerinden şekillendiği varsayımları sorgulanmaya başlamış ve küreselleşmenin etkisi ile uluslararası ilişkiler disiplini de değişmiştir (Collins, 2017, s. 2). Uluslararası ilişkilerin birer alt disiplini olarak değerlendirilen İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları da bu gelişim süreci üzerinden ele alındığında, çalışmaların şekillenmesinde realist paradigmanın etkili olduğu ifade edilebilir.

Güvenlik Çalışmaları ve İstihbarat Çalışmalarının her ikisinin de bir alt alan olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşmaya başladığı söylenebilir. Güvenlik kavramı uluslararası ilişkiler içerisinde devletlerin birbirlerine yönelttikleri askerî tehditler baz alınarak oluşturulmuş ve bu anlamda da realist bir söylemin ifadesi olarak gelişmiştir. Bir disiplin olarak 1919 yılında oluşan Uluslararası İlişkiler, devletler arası güç mücadeleleri ve savaflara odaklanmışken ekonomi, politika, hukuk gibi alt alanlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Birdişi, 2019, s. 79). Güvenlik Çalışmalarının da bu süreçte ortaya çıktığı ifade edilebilir. Ulus devlet olmanın temel dinamikleri olarak kabul edilen ulusal çıkar ve toprak bütünlüğü gibi alanlara yöneltilen tehditlerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan güvenlik anlayışı Soğuk Savaş döneminde de devam etmiştir. Bu dönemin temel aktörleri olan devletler ve güvenlik tehditleri ise nükleer kapasiteler olarak görülmekteydi. Soğuk Savaşın son dönemlerinde bu klasik kabullerin sorgulanması, birey ve toplumun da güvenliğin birer öznesi olarak düşünülmesini beraberinde getirmiştir. Bu anlamda realist bir bakış açısının hâkim olduğu ve teknik bir alan olarak görülen güvenlik kavramı, kamusal ve bireysel alanda da düşünülen bir kavram olarak kabul edilmeye başlamıştır.

İstihbarat Çalışmaları ise, Sherman Kent'in *Strategic Intelligence for American World Policy* (1949) eseri ile 1950'li yıllara kadar uzanmaktadır. İstihbarat kavramı, bu dönemde güvenlik çalışmalarının esas aldığı askerî tehditler etrafında şekillenmiştir. Uluslararası ortamda güvende olabilmenin en önemli kaynağı olarak mütecavizin imkân ve kabiliyetlerinin bilinmesi, muhtemel tehditlerin tespiti ve bu doğrultuda dış politika ve güvenlik siyasetinin oluşturulması anlamında istihbarat oldukça önemli bir yere sahiptir (Özdemir, 2020, ss. 240-242). Ancak güvenlik alanında olduğu gibi istihbarat alanında da yoğunlaşılacak temel alanlar yine teknik konular olmuştur. Sinyal istihbaratı, hava fotoğrafları, düşman devletlerin askerî ve nükleer kapasiteleri hakkında temel bilgiler üzerinde durulan en temel konular olarak değerlendirilmiştir.

İstihbarat ve güvenlik kavramları birbirini tamamlayan alanlar olarak aynı madalyonun iki yüzü olarak nitelendirilebilir. Bu noktada karşılıklı etkileşim içerisinde bir gelişim süreci takip ettikleri ifade edilebilir (Lowenthal, 2009). İki alanının da gelişimini etkileyen önemli

faktörler, güvenliği konu edinilen referans nesnesi ve bu nesneye risk ve tehlike yaratacak tehditlere yönelik algılardır. Dolayısıyla aktörlerin devletlerden bireylere, toplumlara ve bölgesel yapılara kaymasının yarattığı derinlik bu aktörlere yönelebilecek tehditlerin de genişlemesine yol açmıştır (Wæver ve Buzan, 2017, s. 405). Bu noktada ekonomik, siyasi, askerî, toplumsal ve çevresel güvenlik kavramları üretilmiş, bu alanlara yönelik geliştirilen tedbirlerle birlikte istihbarat faaliyetleri de ön plana çıkmıştır. Bu genişleme ve derinleşmenin yarattığı geniş çalışma alanı gerek istihbarat gerekse güvenlik çalışmalarının diğer bilim dalları ile bir iş birliği içerisine girmesini gerekli kılmıştır. Siyaset Bilimi, Tarih, Sosyoloji, Antropoloji, Ekoloji, Hukuk Stratejik Çalışmalar, Savaş Çalışmaları, Coğrafya, Mühendislik Bilimleri gibi çok farklı alan ile iş birliği içerisine girilmesi gereken bir alana dönüşen Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları birer alt disiplin olmanın yanında disiplinler arası bir karaktere sahip alanlar olarak şekillenmeye devam etmektedirler (Gill ve Phythian, 2016, s. 6).

Öte yandan gerek İstihbarat Çalışmaları gerekse Güvenlik Çalışmaları üzerine literatür, uluslararası ilişkiler disiplininin sınırlarını zorlayarak siyaset bilimi, kamu yöntemi, hukuk ve ekonomik rekabet bağlamında kendi literatürünü oluşturmaya başlamıştır. Bu anlamda, baskın bir görüşe göre her iki alanın da kendi mecrasında özgünlük kazanma aşamasında olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle günümüzün istihbarat ve güvenlik ihtiyaçlarına yönelik literatürün gelişmesi ve disiplinler arası bir karakter kazanmasının bir nedeni de uluslararası ilişkiler disiplininin bunlara cevap vermekte yetersiz kalmasıdır. Daha başka bir ifade ile bu iki alan da uluslararası ilişkiler kadar diğer alanlardan karşılıklı olarak beslenmeye başlamış ve kendi mecralarını oluşturma anlamında ciddi mesafe kat etmişlerdir.

2. İSTİHBARAT VE GÜVENLİK ÇALIŞMALARININ SOSYAL BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

Görüldüğü üzere İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları, uluslararası ilişkiler disiplinin birer alt alanı olarak kabul edilmekle birlikte disiplinler arası bir karakter arz etmektedirler. Ancak bu alanların gelişim süreçleri incelendiğinde dönemsel bakış açıları ve bilimsel paradigmaların da etkisiyle genel itibariyle teknik birer alan olarak görüldükleri ve daha çok mühendislik ve sayısal alanlarla iş birliği içerisine girildiği görülmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminin güvenlik algılamaları doğrultusunda hem istihbarat hem de güvenlik sağlamada ön plana çıkan alanlar iletişim ve silah teknolojilerine yönelik çalışmalar olmuştur.

Bu teknik ve sayısal üstünlük fikrine dayalı güç mücadeleleri Kenar-Kuşak Teorisi, Domino Teorisi ve Çevreleme Teorisi gibi yaklaşımları beraberinde getirmiş ve indirgemeci bakış açıları bölgesel ve küresel anlamda tarih ve sosyal yapı anlamında gerçekliklerin göz ardı edilmesine yol açmıştır (Nye ve Welch, 2017, ss. 203-238). Bu eleştirinin en önemli iki kanıtı olarak Kore ve Vietnam Savaşları gösterilebilir. ABD'nin

konvansiyonel üstünlüğüne dayanan bakış açısı Sovyetler Birliği'nin bu ülkelerdeki yayılma ihtimalini bir tehdit olarak algılamıştır. Bu algılama ise hem istihbarat gayretlerinin hem de askerî stratejilerin hatalı yönlendirilmesine yol açmıştır. Bu anlamda Vietnam, sayısal üstünlük ve teknik kapasitenin politik ve askerî alanlarda başarı elde etmek için yeterli olmadığını en önemli örneklerinden birisidir. Tarihsel ve kültürel temellerden yoksun ideolojik yaklaşımlar, bölgesel gerçeklikleri göz ardı ederek şiddetin tırmanmasına ve çözümsüzlüklere yol açmıştır. Örneğin, ABD'nin, Vietnam'ın Çin'e yaklaşacağına ve bu durumun Asya Pasifik Bölgesinde Sovyetlerin tartışmasız hâkimiyetine yol açacağına dair bakış açısının gerçeklikten yoksun olduğu anlaşılmıştır. ABD tarihsel ve kültürel anlamda Vietnam ve Çin'in birlikteliğinin doğal bir durum olamayacağını göz önünde bulundurabilseydi askerî müdahalede bulunmak yerine farklı alternatifler ortaya koyabilirdi (Weiner, 2009). Yaklaşık olarak yirmi yıl süren savaş sonucunda Vietnam Komünist bir rejime teslim edildi. Ancak bu hâliyle ABD'nin bölgedeki en güvenilir müttefiklerinden biri hâline geldi.

Vietnam'da yaşanan başarısızlığa rağmen gerek güvenlik gerekse istihbarat anlamında sosyal bilimlerin nasıl etkin kullanılabileceğine dair ciddi deneyimler de edinilmiştir. ABD'nin Vietnam tecrübesi başlangıçta denizden ve havadan yapılan bombardımanlarla yerel unsurların desteklenmesi şeklinde başlamış ve devamında ABD askerinin konvansiyonel anlamda kullanımına dönüşmüştür (Long, 2008, ss. 12-13). Başkan Kennedy, Vietnam'da ve Laos gibi bölgelerde yürütülen mücadelelerin sadece nükleer kapasitenin caydırıcılığı ve konvansiyonel üstünlükle kazanılamayacağı düşüncesini ortaya atmıştır. Bunun yerine bölgenin ve yerel halkın ihtiyaçları üzerine yoğunlaşarak halkın desteğinin kazanılmasını amaçlanmış ve bu sayede gayrinizami yapılarca yürütülen ayaklanmaların bastırılabilceği ileri sürülmüştür. Yerel halk ve bölgenin daha iyi anlaşılması ile doğru askerî stratejinin belirlenebilmesi kadar istihbarat çabalarının da başarıya ulaşabileceği değerlendirilmiştir (Nagl, 2008, ss. 131-148). Bu noktada Vietnam Savaşı, sosyal bilimlerin askerî strateji ve güvenlik politikalarına sistematik anlamda dâhil edildiği en belirgin örneklerin başında gelmektedir.

Aslında istihbarat ve güvenlik anlamında sosyal bilimlerden faydalanılması Birinci Dünya Savaşı ve öncesi önemli örneklerde de göze çarpmaktadır. Özellikle İngiltere'nin Osmanlı egemenliğinde bulunan Arap aşiretlerin ayaklanarak bağımsız devletler hâline gelmesine yönelik politikalarında bu durumu görmek mümkündür. Gerek Gerthrudd Bell gerekse T.E. Lawrence bu çabaların en bilinen örnekleridir (Shultz ve Dew, 2006, s. 34). Her ikisi de tarihçi olan bu ünlü karakterler İngiliz Askerî İstihbaratının Kahire Merkezinde kurulan Arap Bürosu adına faaliyetler yürüterek hem askerî stratejinin hem de politik stratejinin şekillendirilmesinde etkin rol oynamışlardır. Osmanlı topraklarının İngiliz ve Fransızlar arasında paylaşımını öngören Sykes-Picot Antlaşması'nın mimarı Mark Sykes da bir diğer örnek olarak verilebilir. Sykes'ın (1908) Mezopotamya bölgesi üzerine yaptığı

sosyal antropolojik çalışmalar, İngiliz dış politikası ve güvenlik siyasetini doğrudan etkilemiştir. Yine aynı dönemde başka bir İngiliz İstihbarat subayı tarafından bugünkü Tunceli ili çevresinde yapılan seyahatlere dayalı bir çalışma dikkat çekicidir. Her ne kadar bir beşerî coğrafya çalışması olarak sunulsa da bölgenin etnik, mezhepsel, kültürel yapısı, sosyal yaşam tarzı ve gelenekleri hakkında ortaya konan betimlemeler Sevr Antlaşması üzerinden yine İngiliz dış politikalarını destekler niteliktedir (Molyneux-Seel, 1914, ss. 49-68).

Daha güncel örnekler incelendiğinde, en yakın örnek olarak ABD ve koalisyon ülkelerinin Afganistan başarısızlığı verilebilir. 11 Eylül Saldırıları sonrasında NATO Antlaşması 5'inci maddesine dayanılarak işgal edilen Afganistan'da Taliban yönetiminin ardından girilen faaliyetler yine yerel yapının, bölgesel sosyokültürel unsurların net olarak anlaşılmadığını ortaya koymaktadır (Özdemir, 2019, s. 188). Her ne kadar 2006 sonrası halk merkezli bir bakış açısı ortaya konulmuş olsa da yapılan stratejik hataların telafisi için yeterli olamamıştır. Yine de toplumsal, kültürel ve politik yapının nasıl şekillendiğinin anlaşılmasına yönelik yürütülen kültürel istihbarat faaliyetleri literatürde önemli bir yer tutmaktadır.

Afganistan'da daha önce edinilen Sovyet tecrübesi de sosyal bilimlerin güvenlik ve dış siyaset anlamında ne kadar etkin bir yere sahip olduğunu gösteren çarpıcı bir örnektir. Sovyetlerin, kısa sürede Afganistan'a hâkim olabileceğine ve üç yıl içerisinde ülkeden çekilerek kendi politikaları doğrultusunda bir müttefik bırakacağına dair beklentisi kısa sürede yok olmuştur. Sovyetlerin, Afganistan'a yönelik yoğun ilgisine karşın, ülkenin kültürel ve sosyolojik yapısının uzun soluklu bir gayrinizami harp yürütmeye müsait olduğunu görememesi ve Pakistan üzerinden gelen dış desteği hesaba katamamış olması büyük bir hezimetle uğramasına neden olmuştur (Wahab ve Youngerman, 2006, s. 141). Afgan halkı her ne kadar etnik ve mezhepsel yönden farklılıklar nedeniyle ülke içerisinde politik çatışmalara meyilli olsalar da ülkeye yönelik bir yabancı işgaline karşı birlik gösterebilmektedir. Bunun en net örnekleri Amanullah Han döneminde İngilizler karşısında gözlemlenmiştir. Yine ülkenin coğrafi yapısı ve yerleşim sistemi uzun bir savaş sürdürmeye imkân sağlamaktadır. Sovyetler, geçmişten itibaren farklı bir sosyoekonomik yapı ve tarihsel gelişim süreci gösteren muhafazakâr bir halk kitlesini sosyalist bir devlete dönüştürmek gibi imkânsız bir çabaya da girişmişlerdir. Bu da yine ülkenin koşullarının tam olarak kavranamamış olmasından kaynaklanmaktadır (Mataxis, 2002: xv).

İstihbarat Çalışmaları içerisinde sosyal bilimlerin etkisinin olduğu önemli iki alan bilgi toplama ve analiz aşaması olarak ifade edilebilir. Faaliyet ve ilgi alanları ile ilgili sosyokültürel özellikler, coğrafi yapı, ekonomik koşullar ve dil gibi sosyal konularda derinlemesine bilgi sahibi olmak bilginin toplanması ve güvenlik tehditlerinin net bir şekilde algılanabilmesi için önemli bir gerekliliktir (Scoot ve Jackson, 2004, ss. 139-143). İnsan

istihbaratı ve açık istihbarat anlamında bu tür bilgiler neyin, nerede bulunabileceğini gösterdiği kadar ne şekilde elde edilebileceği anlamında da önemli fikirler vermektedir. Her ne kadar istihbari faaliyetlerin görünen kısmı bilgi toplama aşaması olarak değerlendirilse de en az o kadar önemli olan diğer bir aşaması da analiz aşamasıdır. Elde edilen bilgilerin anlamlı hâle getirilmesini sağlayan bu aşamada sosyal bilimler yine oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bu konu ile ilgili bilinen en etkin örneklerden birisi İkinci Dünya Savaşı'nın Pasifik Cephesi'nde cereyan eden Midway Deniz Muharebeleri esnasında gerçekleşmiştir. ABD Deniz Kuvvetleri kripto analistleri Pearl Harbour Baskını sonrasında Pasifik Okyanusunda hakimiyetini tescil etmeyi planlayan Japon Donanmasının hedefini saptamaya çalışmakta zorlanmaktadırlar. Bu esnada daha önce üç yıl kadar Japonya'da kalan Deniz İstihbarat Subayı Yüzbaşı Joseph John Rochefort halkının yaşayış tarzı üzerine sahip olduğu bilgi ve deneyim sayesinde elde edilen kısıtlı bilgilerden hedefin Midway Adası'nda bulunan ABD üssü olduğunu saptamış ve bu saptaması doğru çıkmıştır (Wirtz, 2010, s. 65).

Bir süreç olarak değerlendirilebilecek olan istihbarat kavramı, aslında nitel araştırma yöntemlerinde izlenen adımlara benzer bir işleyiş arz etmektedir. Nitel yöntemlerde genel olarak cevaplanmaya çalışılan araştırma sorusuna yönelik verilerin toplanması aşamasında gözlem, mülakat, doküman incelemesi gibi yöntemler kullanılmaktadır. Gerek insan istihbaratı gerekse açık istihbarat alanında da benzer yöntemler ile veri toplandığı ifade edilebilir. Hatta son dönemde oldukça yoğun kullanılan sosyal medya istihbaratı da benzer bir yöntem takip etmektedir. Nitel araştırma kapsamında toplanan bu verilerin analizinde kullanılan içerik ve söylem analizi ya da tematik analiz gibi yöntemler yine istihbarat sürecinde kullanılabilir yöntemlerdir. Nitel yöntemlerin en belirgin özelliği araştırmacının sürece dâhil olarak entelektüel kapasitesi ile verileri yorumlayabilmesi yine istihbarat sürecinde analistin rolüne benzemektedir. 11 Eylül Terör Saldırıları'nın, elde bulunan yoğun istihbari bilgiye rağmen öngörülemez engellenememesi de yine analiz aşaması ve analistin rolünü ortaya koyan etkin bir örnektir (Jensen, McElreath ve Graves, 2013, ss. 45-49). Gerek CIA cephesinde gerekse FBI cephesinde El Kaide terör örgütünün ABD'de bir eylem arayışı içerisinde olduğu bilinmesine rağmen toplanan bilgi yoğunluğunun büyüklüğü nedeniyle önemli ve önemsiz arasındaki ayrımın yapılması oldukça güçleşmiştir. Örgütün faaliyetleri yakından takip edilmesine karşın yapılacak eylemin yer ve zamanı kestirilememiştir (Johnson, 2010, ss. 19-20).

Suçun önlenmesi yönünde yürütülen faaliyetlerin desteklenmesi ve işlenen bir suçun aydınlatılarak faillerinin adalete tesliminin temini için yürütülen istihbarat faaliyetleri kolluk istihbaratı olarak tanımlanmaktadır. Sosyal bilimler kolluk kuvvetlerinin istihbarat faaliyetlerinin desteklenmesinde ve yürütülmesinde de önemli bir yere sahiptir. Önleyici faaliyetler kapsamında faaliyet yürütülen toplumun yapısının, hassasiyetlerinin ve sorun alanlarının tespiti yine nitel bir bakış açısı gerektirmektedir. Halkın güveninin ve desteğinin

kazanılması da ancak halkla kurulacak yakın ilişkilerle mümkün olabilmektedir (Derdiman, 2006). Bu anlamda sosyal antropoloji, sosyoloji, iletişim gibi farklı sosyal bilimler istihbarat faaliyetlerinin planlanması ve yürütülmesinde önemli katkı sağlamaktadır. Terör örgütlerinin eleman temin süreçlerinin ortaya konması, hangi sosyal yapı özelliklerinin istismar edildiğinin belirlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması eleman teminin önlenmesi açısından oldukça önemlidir (Özer, 2015, ss. 67-68). Gelişmiş teknoloji ile faaliyetleri takip edilen ve teknolojik silah sistemleri ile etkisiz hâle getirilebilen terör yapılanmaları ile mücadelenin en önemli parçası sürekliliğin sağlanmasının engellenmesidir. Yine örgütlü suç gruplarının da çözülebilmesi, faaliyetlerinin ortaya çıkarılabilmesi ve engellenebilmesi sosyal yapı, organizasyon teorisi gibi farklı yaklaşımların analiz ve veri toplama aşamasında göz önünde bulundurulmasına bağlıdır.

İstihbarat Çalışmaları içerisinde sosyal bilimlerin yerine dair bir diğer inceleme alanı eğitim müfredatlarında sosyal bilimlere nasıl bir yer verildiğidir. ABD Ulusal İstihbarat Üniversitesi lisans ve yüksek lisans ders müfredatları incelendiğinde istihbaratla ilgili teknik ve teknolojik konular yanında Araştırma Yöntemleri, Kimlik ve Kültür, Bölgesel Çalışmalar, Güvenlik, Uluslararası Politik Ekonomi, Dış Politika, Diplomasi, Toplumsal Analiz, Barışı Koruma ve İstikrar Harekâtları, Terörizmin Kökenleri, Karar Verme ve Organizasyon Yönetimi gibi sosyal alanlarda dersler olduğu görülmektedir (NIU, 2021). Yine İngiltere’de bu alanda eğitim veren lisans ve lisansüstü programlarda da uluslararası ilişkiler, güvenlik çalışmaları gibi alanlara benzer müfredatlar üzerinden sosyal bilimlerin farklı dallarında dersler yer almaktadır (Johnson, 2014). Bu dersler arasında Güvenlik ve Kalkınma, Politik Psikoloji ve Uluslararası Hukuk dikkat çekici örneklerdendir (King’s College, 2021; Brunel, 2021). Genel itibarıyla bu alanların Uluslararası İlişkiler müfredatı ile benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Ayrıca yabancı dil bilgisi ve dilin kullanımı istihbarat alanında önemli bir eğitim bileşeni olarak görülmektedir. Dilin sosyal yapı, tarihsel süreçler, kültür ve geleneklerin bir taşıyıcısı olarak görüldüğünde bir bölgenin dilinin öğrenilmesi aynı zamanda bu unsurlara da hâkim olmayı beraberinde getirmelidir.

Görüldüğü üzere gerek tarihsel süreçte gerekse güncel uygulamalarında istihbarat kavramında teknoloji, yoğun teknik bir süreç olarak görülse de istihbarat ile güvenlik alanlarında insan ve toplum unsurunun süreçten çıkartılabilmesi mümkün değildir. Artan teknolojik imkân ve kabiliyetlerin sosyal bilimlerin sağlayacağı zenginlikle birleştirilebilmesi istihbarat kavramının etkinliğini artıracaktır. Bu anlamda istihbarat çalışmalarının disiplinler arası özelliği ve akademik bir alan olarak zenginleştirilmesine dair gerekliliği bir kez daha ortaya konulmaktadır. İstihbarat Çalışmaları alanında ortaya konan çalışmalarda da siber güvenlik, teknik istihbarat gibi alanların ilgi çektiği, tarihsel örnekler üzerinden istihbarat tarihi araştırmalarına ağırlık verildiği görülmektedir. İstihbaratın bir süreç olarak hem toplama hem de analiz aşamasındaki verimliliğin artırılmasına yönelik bilimsel çalışmalara da ağırlık verilmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

SONUÇ

Güvenlik Çalışmaları ve İstihbarat Çalışmalarının akademik gelişimi, teknik ve uzmanlık gerektiren birer alan olan güvenlik ve istihbarat konularının Uluslararası İlişkiler Disiplini altına getirilerek akademik bir kimlik kazandırılması olarak değerlendirilebilir. Genel bir bakış açısı ile bakıldığında güvenlik, istihbarat, strateji, diplomasi gibi kavramların birbiri içine geçmiş kavramlar olduğu görülmektedir. Bu özellikleri ile sosyal bilimler altında kendilerine yer bulan alt disiplinler her ne kadar uluslararası ilişkiler altında gösterilse de uluslararası ilişkilerde de olduğu gibi disiplinler arası bir karaktere sahiptirler. Bu durum iki alan açısından kısmen dezavantaj olarak görülerek bağımsız birer akademik alan olma konusunda eleştiriler doğmasına neden olmuştur. Ancak bu duruma yönelik bir diğer bakış açısı ile söz konusu özelliğin zenginlik ve etkinlik kattığı da ifade edilmektedir.

İstihbarat kavramı ortaya çıkışı ile sinyal istihbaratı üzerinden teknik ve teknolojik bir alan olarak tahayyül edilmiş ve teknolojik imkânların artması ile birlikte bu tahayyül devam etmiştir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde teknik istihbarat oldukça ilgi gören bir alan olarak popülaritesini korumuştur. Bugün de aynı şekilde siber alan, uzay, insansız hava araçları ve yapay zekâ kavramları istihbarat çalışmaları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak aktör olarak insan ve toplumun; alan olarak da tarih, coğrafya, sosyokültürel yapı, ekonomik ve politik faktörler gibi unsurların da istihbarat ve güvenlik değerlendirmelerinde göz önünde bulundurulması gerektiği unutulmamalıdır. Güncel durumda en önemli tehditlerden biri olarak görülen radikal grupların, dönüşümünün, yapılarının, hareket tarzlarının ve amaçlarının anlaşılabilmesi teknolojik imkânlar ya da insan istihbaratı gibi geleneksel yöntemlerle elde edilen bilgilerin sosyal bilimler bakış açısı ile analiz ve yorumlanması ile mümkün olabilecektir. Her ne kadar yapay zekâ uygulamaları bilgi yığınlarını ayrıştırma ve tasnif konusunda büyük kolaylık sağlasa da hâlâ insan; entelektüel kapasitesi, tecrübesi ve hisleri ile vazgeçilmez bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle teknolojik imkân ve kabiliyetlerin sosyal alanla bir araya getirilmesi güvenlik ve istihbarat çalışmaları için ciddi bir gerekliliktir.

Bu analiz doğrultusunda ulaşılan sonuç; teknolojik imkânlar ve mevcut sistemlerin yeniden organize edilmesine dayanan inovasyon kavramlarının güvenlik ve istihbarat çalışmalarının birer parçası olmakla birlikte sosyal bilimlerin de süreçte göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğudur. Bu doğrultuda istihbarat çalışmalarının multidisipliner bir alan olması nedeniyle hangi bilim dalı ya da alt dallar ile ne şekilde ilişkiler kurulması gerektiği ve bu duruma etki eden faktörlerin ortaya konulması da gelecek çalışmalar için bir araştırma önerisi olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- Birdiřli, F. (2019). *Teori ve pratikte uluslararası güvenlik: Kavram, teori, uygulama*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Brunel University, *Intelligence and security studies MA*. Erişim tarihi: 12.10.2021, <https://bit.ly/3DzmJKm>.
- Collins, A. (2017). Giriş: Güvenlik alışmaları nedir? (N. Uslu, Trans.), Alan Collins (Ed.), *aędař Güvenlik alışmaları*. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, ss. 1-12.
- Değirmenci, K. (2011). Sosyal bilimlerde disiplinlerarasılığı ve disiplinler ayrımları yeniden düşünmek. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (15) , 72-80 .
- Derdiman, R. C. (2006). Toplumsal etkileşim - kamu düzeni ilişkisi açısından polis hizmetlerinde toplum desteği ve ilişkisi. *Uludaę Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(10), 29-46.
- Gill, P. and Phythian, M. (2016). What is intelligence studies? *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, 18(1), 5-19.
- Herman, M. (2003). Counter-terrorism, information technology and intelligence change. *Intelligence and National Security*, 18(4), 40-58.
- Jensen, C. J. III, McElreath, D. H. ve Graves, M. (2013). *Introduction to intelligence studies*, New York: CRC Press.
- Johnson, L. K. (2010). National security intelligence, Loch K. Johnson (Ed.) *National Security Intelligence*, Oxford: Oxford University Press, ss. 3-33
- Johnson, L. K. (2014). The development of intelligence studies. Robert Dover, Michael S. Goodman and Claudia Hillebrand (Eds.) *Routledge Companion to Intelligence Studies*, New York: Routledge, ss. 3-22.
- Kent, S. (1949). *Strategic intelligence for American World Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- King's College (2021). *Intelligence & international security MA*. Erişim tarihi: 12.10.2021, <https://bit.ly/2YFHAMU>.
- Long, A. (2008). *Doctrine of eternal recurrence the U.S. military and counterinsurgency doctrine, 1960-1970 and 2003-2006*. Santa Monica CA: RAND Corporation.

- Lowenthal, M. M. (2009). *Intelligence: From secrets to policy*. (4th ed), Washington D.C.: CQ Press.
- Mataxis, T. C. (2002). Foreword. Lester W Grau ve Michael A. Grass (Eds.) *The Soviet-Afghan War: How a superpower fought and lost*, Lawrence: University of Kansas Press, xi-xvi.
- Molyneux-Seel, L. (1914). A journey in Dersim. *The Geographical Journal*, 44(1), 49-68.
- Nagl, J. A. (2008). Counterinsurgency in Vietnam: American organizational culture and learning. D. Marston and C. Malkasian (Eds.) *Counterinsurgency in Modern Warfare*, Oxford: Osprey Publishing, ss. 131-48.
- NIU (National Intelligence University), (2021). *Catalog for Academic Year 2021-22*. Erişim tarihi: 12.10.2021, <https://bit.ly/3iSk86G>.
- Nye, J. S. Jr. ve Welch, D. A. (2017). *Küresel çatışmayı ve işbirliğini anlamak*, Çev: Renan Akman, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özdemir, E. (2019). Deteriorating proximity between liberal peacebuilding and counterinsurgency: Warlordism and corruption in Afghanistan, *Interventions*, 21(2), 188-218
- Özdemir, E. (2020). İstihbaratın akademik bir disiplin olarak şekillenmesi ve uluslararası güvenlik, *Savunma Yönetimi ve Uluslararası Güvenlik*, Özkan Leblebici, Alper Gürer ve Serkan Yenil (Ed.), Ankara. Nobel Yayınları, ss.231-252.
- Özer, Y. (2015). Terörizmle mücadelede istihbaratın rolü: Kültürel istihbarat konsepti. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 51-80.
- Patton, K. (2010). *Sociocultural intelligence a new discipline in intelligence studies*, London, New York: The Continuum International Publishing Group.
- Rumelili, B. (2014). İnşacılık/Konstrüktivizm, Evren Balta (Ed.). *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 151-174.
- Scott L. ve Jackson, P. (2004). The study of intelligence in theory and practice, *Intelligence & National Security*, 19(2), 139-169
- Shultz, R.H. ve Dew A.J. (2006). *Insurgents, terrorist and militias*, New York: Columbia University Press.

- Sykes, M. (1908). The Kurdish tribes of the Ottoman Empire. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 38, 451–486.
- Vogt, T. O. (2013). Defining the discipline of intelligence studies, *American Intelligence Journal*, 31(2), 49-53.
- Wæver, O. ve Buzan, B. (2017). Teoriye dönüş sonrası: Güvenlik çalışmalarının geçmişi, bugünü ve geleceği, (çev: N. Uslu,) Alan Collins (Ed.), *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, ss. 393-410.
- Wahab, S. ve Youngerman, B. (2006) *A brief history of Afghanistan*. New York: Facts on File.
- Weiner, R. (1999). Robert S. McNamara, architect of a futile war, dies at 93, *The New York Times*. Erişim tarihi: 11.10.2021, <https://nyti.ms/3mJdUa8>
- Writz, J.J. (2010). The sources and methods of intelligence studies, Loch K. Johnson (Ed.) *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, Oxford: Oxford University Press, ss. 59-69.